

Lengyel András

Ignotus, a „kereső”

fölvétele a Demokratia szabadkőműves páholyba

1

A közéletben már régóta Ignotus néven ismert Veigelsberg Hugó életében, minden jel szerint, jelentős fordulat következett be 1906-ban. Utólag visszatekintve, úgy tetszik, valami radikálisan megváltozott ekkor benne vagy körülményeiben. Három életrajzi momentum (vö. Ignotus 1934, Kosztolánczy 2002, Benedek 2008) hívja fel erre a figyelmet. (1) Megszakadt kapcsolata A Héttel, amellyel egész addigi írói élete összeforrt – amelybe nemcsak másfél évtizeden keresztül dolgozott, de amelynek hasábjain maga az Ignotus-jelenség is kiformalódott, s az Ignotus név márkanév lett. (2) Szerda címmel, ha csak rövid időre is, „saját” lapot indított – olyat, amelyet sok vonatkozásban már az 1908-ban meginduló korszakos irodalmi folyóirat, a Nyugat közvetlen előzményeként tart számon az irodalomtörténetírás. (A Szerdának persze névlegesen más volt a főszerkesztője, de a meghatározó ember ő volt a lapnál.) S végül (3), 1906-ban szabadkőműves lett, a Demokratia páholy tagja. Mi történhetett? Mi váltotta ki e minden elemében fontos pályafordulatot? Erre a kérdésre egyelőre nem tudjuk a megnyugtató választ, csak homályos sejtéseink lehetnek. Az azonban, ami már most érzékelhető e fordulattól, önmagában is elegendő arra, hogy e fordulatot komolyan vegyük, s részleteit igyekezzünk minél pontosabban és részletesebben számba venni, rekonstruálni.

E cikk ennek jegyében tekinti át a Demokratia páholyba való fölvétel történetét.

2

A Demokratia páholyról a jelen összefüggésben legfontosabb tudnivalók röviden összefoglalhatók.

E páholyt a magyar szabadkőművesség történetében fontos hely illeti meg (vö. Pataky-né 1967, Vigh 2013, a kontextust illetően: Vörös 1978, Jászberényi 2000). 1887-ben alakult meg, a Könyves Kálmán páholyból kivált tagok hozták létre, s a magyarországi szabadkőművesség betiltásakor, 1920-ban szűnt meg. Tevékenységének két fő területe fogható meg. Kezdetben a „földművelő szocializmus” kötötte le figyelmüket, majd a gyermekvédelem – a páholy az Országos Gyermekvédő Egyesület támogatója, ügyének fölkarolója volt. A páholyélet azonban, értelemszerűen, nem

szűkíthető le egy-két kiemelten kezelt tematika képviselőjére. Az összejövetel, az úgynevezett „munkák” eszmecsere, véleményalakító funkciója nemcsak nem becsülhető le, de a szabadkőműves mozgalomban való részvétel igazi értelme alighanem ebben a – rítusokkal is megerősített – együttgondolkodásban ismerhető föl. S természetesen az összetartozás tudata is fontos momentum volt – ez nemcsak a páholyon belül, de a páholyok között is érvényesült, s a „testvérek” egy nagy, a mozgalom kritikusai által alighanem irreálisan eltúlzott, de valóságos network részei voltak. Valami homogén ideológia vélelmezése azonban csak „kívülről” fölépített konstrukció, a szabadkőművesség-ellenes mítosz része. A valóságban éppen a sokféleség volt a jellemző. A Demokratia páholy, nevének és jellegének („Szabadság, egyenlőség, testvériség”) megfelelően, a „demokrácia” (egyébként nagyon sokféleképpen értelmezhető) eszményét képviselte, de politikailag folyamatosan változóban, erjedésben volt. Ezt az eszmei átalakulást mi sem mutatja jobban, minthogy a páholy nemcsak maga is egy másik

páholy szakadárjaiból önállósodott, de ő maga is osztódott. A páholyból 1902-ben kiváltak hozták létre a Nemzeti páholyt, 1908-ban pedig egy másik kiváló csoport a legradikálisabb páholyt, a Martinovicsot. A páholy eszmealakító és közéletformáló szerepe, amely az Ignotus-életrajz szempontjából a legfontosabb, sajnos csak konkrét, empirikus elemzésekkel tárható föl. Az ideológiai szólamok e téren nem visznek közelebb a megértéshez.

3

Ignotus ebbe a két átalakulás (1902/1908) közötti páholyba kérte fölvetését. Miért ide, s nem valamelyik másik páholyba, nem tudjuk, csak sejtethető, hogy pragmatikus okokból. Mindenekelőtt, itt többen jól ismerték, és saját szerkesztőségi főnöke, a *Magyar Hírlap* főszerkesztője, Márkus Miksa is e páholy tagja volt. Így megfelelő támogatásra számíthatott.

A Demokratia páholy iratai fönmaradtak (MOL „P” szekció 1106. Demokrácia páholy iratai, 1887–1920.), így abban a szerencsés helyzetben va-

gyunk, hogy a fölvetési folyamat viszonylag jól rekonstruálható. Az Ignotusra vonatkozó iratanyag (MOL P 1106, 14. d. Tagok felvételi kérelmei, anyakönyvei. Életrajz, jellemzések. No. 341–440.) több, az eljárás valamennyi fázisából való iratból áll. A „fölvetési kérelem”-ből, amely voltaképpen egy formalizált, előre nyomtatott, de egyedileg kitöltött három példányos formanyomtatvány (e példányok tartalma részben azonos, részben különböző), egy ajánlásból, három véleményes „jelentés”-ből a kérelmezőről, nyilatkozatokból stb. Ezek alapján az időrend is, a felvételi mechanizmus is átlátható.

A fölvetési formanyomtatvány rá eső részét Ignotus (az iratokban akkor még: Veigelsberg Hugó) 1906. április 4-én töltötte ki. Szükszavúán, önmagáról csak a legszükségesebbeket közölve, de természetesen igazodva a megadott kérdésekhez. Mivel e kérelem előre nyomtatott része is, Ignotus válaszai is érdekesek és/vagy jellemzőek a folyamatra, s igazán jól csak együtt beszédesek, e részt érdemes teljes egészében közölni. (A kézírással kitöltött részeket, Ignotus válaszait kurzív szedéssel adjuk.)

Alulírott a szabadkőművesek működésében részt venni óhajtván, a „Demokratia” című „Szabadság! Egyenlőség! Testvériség!” jeligéjű páholy kötelékébe való fölvételemet ezennel tisztelettel kérem.

E fölvetési kérelmem támogatására a következő adatokat említhetem föl:

Családi és keresztnevem: *Veigelsberg Hugo*

Születésem helye, éve, hónapja, napja: *Budapest 1869. nov. 2.*

Foglalkozásom: *író, hírlapíró*

Családi viszonyom: *nő, két gyermekem van*

Lakásom: *Bpest V. Bátorhy-utca 5.*

Életrajzom fontosabb adatai a következők: *Gymnásiumot s jogot végeztem (szigorlatot nem tettem) s kbl. 15 éve vagyok A Hét s a Magyar Hírlap munkatársa.*

Törvényszéki vizsgálat alatt ... állottam és pedig... bíróság előtt, következő eredménnyel[:]
Az egyházpolitikai időkben egy állítólag főherceg-sértő krónikám miatt a vizsgálóbíró előtt álltam, de az erőltetett ügy e stádiumában kimúlt.

Szabadkőművesi vagy titkos társaságba *nem* folyamodtam, következő eredménnyel

Önálló ember vagyok, életemet becsstelenség, avagy oly tett, mely feddhetetlen férfiak társaságára méltatlanná tenne, nem terheli: állításaim igazsága s az életrajzomban említett tények valósága mellett becsületszavamat kötöm le; abban az esetben pedig, ha ezek bármelyikében a valóhoz szigorúan nem ragaszkodtam volna, ezért az illetékes szabadkőművesi bíróság által netán reám rovandó büntetést eleve elfogadom.

Végül kijelentem, hogy a páholy által megállapított fölvetési-, havi- és egyéb díjak és azok esedékessége felől kellőleg tájékozott vagyok, s felvételem esetén azok fizetését magamra vállalom.

Kelt Budapesten 1906 év *április* hó 4 napján.

Aláírás: *Veigelsberg Hugo*

Ez a szöveg a dolog természete szerint mindhárom példányban azonos, a válaszok is. Föltűnő azonban, hogy a formanyomtatványban egy egész oldalnyi hely van még az életrajz részletezésére, de Ignotus ezzel a lehetőséggel nem élt. Önmagáról, úgy látszik, elegendőnek vélte azt a néhány adatot, amelyet megadott. (Ez arra enged következtetni, önéletrajzát nem használta a captatio benevolentiae eszközeként, azaz nem volt szüksége arra, hogy maga mellett érveljen az őt befogadó páholy tagsága előtt.) Nem lehetetlen, hogy ügye előre le volt „zsírozva”, a kérelemmel csak a formáságoknak tett eleget.

Az Ignotus által kitöltött „kérelem” első olvasója Márkus Miksa volt, aki mint „kezes”, vagyis ajánló az ugyancsak előre nyomtatott „Ajánlat”-ot április 6-án aláírásával hitelesítette és keltezte. Az ajánlás előre rögzített szövegének lényege: „A túlnan nevezett keresőt személyes ismeretséggel fogva fölvetésre ajánlom és kezeskedem, hogy tudomásom szerint az alkotmány III. részének 171. §-ában foglalt követelményeknek megfelel.” (Az „alkotmány” itt természetesen a szabadkőműves alkotmány, azaz belső szabályrend.) A kérelem ezzel megkezdte páholybeli útját. Márkus Miksa szerepe azonban ezzel nem zárult le. A páholy április 9-i „munkájára”, 9-i dátummal részletes jellemzést is adott Ignotusról. Szövege megint egy formanyomtatvány kitöltéseként született meg. E nyomtatvány öt pontra tagolódik, s az is kiderül belőle, hogy ekkor Márkus bemutatta Ignotus fölvetési kérelmét a páholy tagjainak, s a „rá hárulót kötelezettségnél fogva” részletes megjegyzéseket fűzött hozzá.

Az 1. pont, amelyben „észrevételeiről” számolt be, szinte az önéletrajz kiegészítése, a megnyerendő jóindulat melletti argumentálás: „A Kereső ismert szerénységét jellemzi a felsorolt adatok szűkszavúsága. Ignotus egyike a magyar irodalom legjog-sabb büszkeségeinek. A legfinomabb kutató elme, a szociológiai igazságok egyik legmelegebb szívű kutatója. Merem mondani, hogy tíz évvel ezelőtt, az egész magyar irodalomban ő volt az egyetlen, aki a szociológiai problémákkal foglalkozott.” Ez az érvelés jól mutatja, hogy Márkus mintegy megmagyarázza, a páholy tagsága előtt elfogadhatóvá teszi Ignotus szűkszavúságát, s a jellemzést a páholy igényeihez szabja. Ignotus jelentősége ugyanis aligha hegyezhető ki a „szociologikum” hangsúlyozására (ennél jóval összetettebb szerepet töltött be a magyar szellemi életben), s a szociológiai problémák főlészínen tartásában nem is ő volt az egyetlen. (E szerep Kóbor Tamásnak alighanem jogosabban lett volna kiosztható.) A 2. pontban Márkusnak arra kellett felelnie, hogy: „Mi indíthatta a keresőt arra,

hogy a szkségbe fölvetését keresse?” (Ez a pont, rejtve, az illetéktelenek kiszűrésére irányul, de Márkus, értelemszerűen, éppen megerősíti a kérelmet.) Válasza e pontra ez: „Régóta foglalkozik ezzel a gondolattal, de lelkiismeretes ember léte évek lelki munkája kellett ahhoz, hogy elhatározásra jusson. Közvetlen okul az szolgált, hogy a szabadkőművességben is, amelyet felvilágosításaim alapján erre alkalmasnak tart, folytatni akarja munkáját, amelyet a profán világban hazája felvilágosítása és előrevitele érdekében zsenialitásának egész erejével végez.” Ez is stilizált érvelés, a csatlakozási szándék igazi okát egy jól hangzó általánosságban oldja föl. De Ignotus melletti érvelésnek hatásos „zsenialitása” kiemelése. A 3. pont arra kereste a választ, mi készítette az ajánlót ajánlásra. A válasz újabb argumentum Ignotus mellett: „Ismerem képességeit, tizenöt évi szoros barátság és együttműködés révén csodálatos lelki világát és a szövet-ségre ritka nyereségnek tekintem megnyerését.” A 4. pont az eddigiekhez képest pusztán formalitás. Arra a kérdésre, hogy a kereső olvasta-e „a páholy által kiadott tájékoztató iratot”, a válasz ennyi: „Olvasta.” Az 5. pont pedig arról tudakozódik, kik ismerhetik a keresőt a páholy tagjai közül? Márkus listája ez: Ruttkay György (Rothauser Miksáról van szó!), Gelléri Mór, Bársony István, Soltész Adolf, Sasvári Ármin, Rajna Ferencz.

E lista a „kereső” újabb ellenőrzésének s a potenciális „kutatók” (értsd: véleményező) kiválasztásának az eszköze.

A fölvetési kérelem bemutatásával és saját véleményének részletes kifejtésével Márkus Miksa „kezeséget”, felelősséget vállalt védencéért. A páholy ennek ismeretében döntött a procedura lefolytatásáról. Az addig keletkezett iratok (a „kérelem” s Márkus „észrevételei”) iktatószámot kaptak: CCCCXV, alatta, egy léniával elválasztva: 114/06. A főmester pedig, írásban, a kérelem mindhárom példányát kiosztotta véleményezésre egy-egy páholytagnak. A három „kutató” (a szabadkőműves nyelv e szava elárulja, szerepük nem pusztán a véleményezés, hanem „kutatáson”, vizsgálaton alapuló véleményadás volt), Ruttkay (Rothauser) Miksa, Gelléri Mór és Soltész Adolf lett. A „kutatók”, a főmester írásos intencióival, megkapták a „kérelem” egy-egy példányát. A főmester a „jelentést” tőlük három héten belül várta, de ez a három hét csak az előzetesen, nyomtatásban is rögzített határidő volt – a menetet, nem tudni, mi okból, fölgyorsították. A főmesteri eligazítás mellett, mindhárom példányon, a ceruzával írott „Sürgős” szó olvasható. S a „kutatók” meg is feleltek ennek az intenciónak. Hármójuk közül ketten, Ruttkay és Gelléri április

20-án, a harmadik, Soltész Adolf pedig 23-án dátumozta jelentését. Azaz nem három, hanem két héten belül végeztek feladatukkal.

Mindhárom jelentés tanulságos. A „kutatók” előre megadott kérdésekre válaszolva fejtették ki mondanivalójukat. Válaszaikban adatszerűségek, helyzet- és szervezetspecifikus sztereotípiák és személyes tapasztalatokat formába öntő jellemzések keverednek. A hét (valójában: hat) kérdés és egy szabad, kötetlen érvelést lehetővé tevő további pont módszeresen felépített rendszert alkot, ívük – „logikájuk” – van. Az első kérdés, logikusan, azt firtatja, a „kutató” személyesen ismeri-e s mióta a „keresőt”. Ruttkay Miksa válasza erre ez: „Személyesen ismerem; tizenöt éve.” Soltész Adolf válasza is lakonikus tömörségű: „Körülbelül 10 év óta.” Gelléri Mór a maga válaszát így adta meg: „Ismerem húsz év óta.” Figyelemre méltó momentum, hogy véleményezői Ignotust legalább 10 éve ismerték, de a háromból ketten ennél is régebb óta. A vélemények mögött tehát nemcsak sokévi személyes tapasztalat húzódott meg, de egész nyilvános pályája le volt fedve. (Sőt Gelléri még az indulása előtről ismerte.) A 2. kérdés, amely afelől tudakozódik, hogy „milyen híre van a keresőnek”, azaz milyen a külső megítélése, megint csak lényeges szempontt érvényesít. Erre Ruttkay válasza ez: „Kiváló eszű, tiszta kezű, igaz és becsületes férfiú hírében áll – teljes joggal!” Soltész válasza lakonikus, de a tájékozódás igényeit kielégíti: „Jó.” Gelléri válasza hasonlóképpen lakonikus: „Kitűnő.” Harmadik kérdés, számozási hiba folytán nincs, harmadikként a 4. kérdés következik. Ez azt firtatja, képes lesz-e a „kereső” a szabadkőművesség „eszméit felfogni és követni”? (A látszat ellenére ez összetett kérdés, nemcsak az észbeli teljesítőképességről tudakozódik.) Ruttkay válasza megerősítő: „Feltétlenül.” Soltészé hasonló szellemű: „Képes lesz.” S Gelléri sem bizonytalankodott: „Föltétlenül.” A következő, 5. kérdés a „kereső” jellemére és meggyőződésére kíváncsi. Ez a „milyenségre” irányuló kérdés ilyen válaszokat kapott. Ruttkay szerint: „Kifogástalan, erős jellemű embert tanultam benne megbecsülni. Ura is, rabja is meggyőződésének, mely mindig a jó és nemes eszmék szolgálata felé vonzotta.” Soltész egyszavas mondatban válaszolt: „Szabadkőművesi” (mármint Ignotus jelleme és meggyőződése). Gelléri válasza szintén szűkszavú, de lényegét kiemelő: „Liberális és radikális.” A 6. kérdés megint csak lényegre törő, s arra kérdez rá, a kereső „nem önző érdekből” akar-e szabadkőműves lenni. Ruttkay, összhangban addigi válaszaival, elvetette az önzés lehetőségét. „Önző érdek nem vezet közénk. Ha szövetségünkbe kívánczolt, bizonyára erre az a

vágy hajtotta, hogy ideális törekvései számára új működési tért nyerjen.” Soltész válasza erre lényegesen rövidebb, de nagyon határozott: „Semmiesetre.” Gelléri szintén röviden, de határozottan és pontosan válaszolt: „Nem tehetem föl.” (E válaszokon érződik a feltételeesség, az, hogy lehetőségéről kell nyilatkozniuk, de mindegyik „kutató” megadja Ignotusnak a bizalmat.) A 7. kérdés megint prognózist vár a „kutatóktól”: „Nem fogunk-e a keresőben csalódní és érdemes-e a felvételre?” Erre a kérdésre a kitöltők megint saját alkatuk szerint, de Ignotus számára kedvezően nyilatkoztak. Ruttkay válasza most ez: „Felvételre érdemes s úgy hiszem, hogy szövetségünk hatalmas munkaerőt fog benne nyerni, ha a szkóm-et úgy megszereti, ahogy reméllem.” Soltész válasza lényegre szorítkozó: „Nem fogunk csalódní; érdemes.” Gelléri válasza is hasonlóképpen tömör és magabiztos, ám egy fokkal még elismerőbb: „Nemcsak érdemes a fölvételre, de határozott nyereségnek tartom.”

A válaszok megadása után a jelentés szabad érvelésre ad lehetőséget. Ezek a „nézetek”, természetük szerint összefoglaló jellegűek, afféle kisportrék. Mindegyik Ignotus tekintélyét dokumentálja. Ruttkay e pontban viszonylag röviden nyilatkozik meg, de szava a föltétlen elismerés. „Nem mondhatok róla többet, csak annyit: Veigelsberg Hugó oly nagybecsű intellektuális és emberi értéket képvisel, hogy szövetségünknek, mely egybegyűjteni szeretné társadalmunk legjavát, szinte keresnie kellett volna ezt a keresőt, ha az önként nem jelentkezik.” (Ez a megfogalmazás, a kereső keresésére való utalással megerősíti azt a sejtést, hogy nem kizárt, a csatlakozásra Ignotus a páholyon belülről kapott ösztönzést, s csak formálisan kellett lefuttatni a felvételi procedúrát. Erre azonban közvetlen bizonyíték nincs, legfőljebb csak föltételezhetjük.) Soltész Adolf véleménye is messzemenően elismerő: „A legkiválóbb magyar publicisták egyike. A progresszív szkség eszméinek a magyar sajtóban egyik legelső, legelszántabb, legerősebb hirdetője. Egyénisége is igen szimpatikus. Páholyunknak egyik legszebb ékessége lesz.” A legplasztikusabb vélemény mégis a Gellérié. Ő most így fogalmazott: „Ignotus becézett kedvencze az íróvilágnak. Határozottan legkiválóbb képviselője a modern magyar publicisztikának. Kitűnő fej, világos ész, bámulatos invenczió és páratlan judicium jellemzik. Legkiválóbb szellemi harcsoaink közé számítom és nem utolsó érdeme, hogy ő volt az első között, ki a magyar journalisztikában igaz meggyőződésből sorompóba szállott a szocziális eszmék igazságáért.”

Ilyen vélemények után természetes, hogy a felvételtől döntő összegző ítélet is mindhárom kutató

részéről kedvező lett. Ruttkay és Soltész a „legmelegebben”, Gelléri „melegen” ajánlotta Ignotus fölvetését a páholyoknak.

4

A felvételi anyagban van egy szűkszavú, szinte csak címszavakban beszélő összefoglaló feljegyzés Ignotusról. Ebből tudjuk, hogy a „golyózásra” – az Ignotus fölötti szavazásra – április 30-án került sor. Ezen adat mellett van egy elsőre furcsának ható, de mégis dekódolható jegyzet: egymás alatt három római szám, I, II és III, amelyeket összekapcsoló jel fog össze, s e három szám mellett is az április 30-i dátum szerepel. Az egymás alatti római számok nem értelmezhetők másként, mint a három szabadkőműves fokozatra (tanonc-, legény- és mesterfok) való utalás. Eszerint, nyilván kvalitásaira való tekintettel, Ignotus mindjárt a legmagasabb fokozatot, a mesterfokot is elnyerte.

A formális és ünnepélyes felvételre (voltaképpen beiktatására) 1906. május 7-én került sor. Az összefoglaló jegyzet ezt a dátumot is megadja. Ennek a stádiumnak azonban megmaradt két fontos dokumentuma is. Egy Ignotus által kitöltött, három kérdést tartalmazó kérdőív s egy nyilatkozat. A kérdőív kérdései gépeltek, a rájuk adott válaszok autográf tintáírásúak, a nyilatkozat nyomtatott, de keltezése és aláírása megint csak autográf. Mindkét dokumentum informatív.

A kitöltött kérdőív a „szabadkőműves” Ignotus krédója, öndefiníciója, a szabadkőművességhez való viszonyának összegzése.

Az első kérdés, amelyre válaszolnia kellett, ez volt: „Mit gondol Ön, miért szükségesek a régi szertartások a szabadkőművességben?” A válasz erre már a fölkészült szabadkőműves válasza: „A mostani emberek szolidaritásán kívül emlékeztetni bennünket az előttünk járt, figyelmeztetni bennünket az eljövendő emberekkel való közösségünkre; arra, hogy egy emberiségnek tagjai vagyunk, melynek nézetei, szentségei és szertartásai minden időben különbözőek, de érdekei, szükségei ugyanazok.” A második kérdés, amelyre válaszolt, ez: „Milyennek véli Ön a szabadkőművesség szerepét a társadalom átalakulásában?” Válasza most is paradigmaticus tisztaságú. „Mentül tudatosabbak előttünk a társadalom fejlődésének útjai, annál nagyobb hivatása van olyan társadalmi tényezőnek, mely maga egy eljövendő fejlődésbeli törvényszerűséget testesít meg: a szolidaritást. Hitem szerint a szabadkőműves szövetség, melynek törekvései nagyjában egybeesnek a mívelt emberiség fejlődése irányával, sietteti, megkönnyíti, talán békésebbé is

teszi e fejlődést.” A harmadik kérdés a személyes szabadkőműves programra kíváncsi: „Mit várhat Öntől a szabadkőművesek szövetsége?” Ignotus válasza erre ez: „Nem sokkal többet talán, mint amit eddig, a szövetségen kívül tettem, mert eddig sem jószándékom, hanem egyéniségem fogyatkozásai zártak el a cselekvényes munkától. De a szövetség támogatása s megtermékenyítő hatása bizonyára erősebbé tesz írásaimban, s viszont ezek talán nem lesznek egészen hatástalanok a mi országunk olyatén fejlődésére, aminőt a szabadkőművesség szolgál.” Ignotus e válaszai, jól érzékelhetően, a szabadkőműves elvekhez igazodtak, de emellett, különösen a 3. pontra adott válaszában, egyénítettek. Alkata és észjárása is jelentkezik bennük. Összességében az mondható, szabadkőműves identitásának fontos dokumentuma ez a három válasz.

A kérdőívet Ignotus datálta (1906. május 7.) és aláírta (természetesen Veigelsberg Hugóként).

Az ugyanaznap aláírt (s keltezett) *Nyilatkozat* mintegy a páholy munkán való részvételének előzetes feltétele, „belépőjegye”. Elsősorban nem Ignotust jellemzi, hanem a procedúrára vet fényt. De hozzátartozik a beiktatási ceremóniához: „Alulírott becsületszavamra kijelentem, hogy saját szabad és független akaratomból határoztam el magamat a szabadkőműves-szövetségbe való belépésre s ez elhatározásomat sem rábeszélés, sem kíváncsiság, sem önző okok nem befolyásolták. // Mint becsületes ember fogadom egyúttal, hogy akár felvesznek a szövetségbe, akár nem, mindaz, a mit itt látni és hallani fogok, mindenkiel szemben titokban tartom.” (A felvétel tényének lebegtetése logikailag indokolt. A formális felvételre csak azon az összejövetelen került sor, amelyre ez a *Nyilatkozat* belépőül szolgált. Informálisan Ignotus már nyilvánvalóan tudta, hogy felveszik, hogy megvolt a „golyózás”.)

5

1906. május 7-én Ignotus hivatalosan is a Demokratia páholy tagja lett. Anyakönyvi száma: 365., „mentora” (azaz az új tag fejlődésének segítője): Márkus Miksa – ennyit rögzít még róla a már többször idézett összefoglaló.

Ignotusnak a szövetséghez való csatlakozása több kérdést is fölvet. A legelső és legfontosabb kérdés nyilvánvalóan a döntés okát firtatja. Mi készítette (s miért éppen ekkor) erre a lépésre? Erre, meg kell ismételnünk, egyelőre nem tudunk válaszolni, a hivatalos iratok ezt homályban hagyják. Ha figyelembe vesszük, hogy a páholyhoz kevéssel előbb, 1906 márciusában csatlakozott a Társadalomtudományi Társaság sok embere (vö. Vigh

2013: 95), nehéz persze ellenállni egy föltevésnek: Ignotus belépése is e folyamat része volt. De az még így is nyitott kérdés maradna, hogy belépése e radikalizálódás jegyében, vagy ellenkezőleg, éppen az eltolódó belső erőviszonyok kiegyensúlyozása érdekében történt-e. Ha az utóbbi igazolódna, akkor komolyan kell venni azt a lehetőséget is, hogy Ignotust Márkusék beléptették a páholyba, s elsődlegesen nem Ignotus saját ambíciójáról volt szó. Azaz, valójában „csak” egy (informális) felkérésnek tett eleget. (Ez, ha igazolódik, sok mindent megmagyarázna.) Egy mindenképpen biztos: Ignotus okos, politikailag pragmatikusan mérlegelő ember volt, akit semmilyen doktriner vonás nem jellemezett. Ha fölkerítették, s vállalta a tagságot, akkor kétségkívül úgy ítélte meg, hogy új szerepvállalása segíti kulturális törekvései megvalósulását. S belépése *A Héttől* a *Nyugat* felé való eszmei mozgás része, egyik állomása volt.

Az viszont, hogy kiknek az aktív közreműködésével lett tag, kik „zsilipelték” be a páholyba, ismerhető. Nevük már az eddigiekből is kiderült. A „nevek” mögöttese, szociokulturális tartalma azonban megér még pár szót. A fölvetelben nyilvánvalóan Márkus Miksa (1868–1944) játszott a főszerepet. (Márkusról ld. UMIL 2: 1327–1328., MTL 368., interneten: Wikipédia.) Ő szoros munkatársi kapcsolatban állott Ignotusszal. 1891-től a *Magyar Hírlap* munkatársa volt, majd segédszerkesztője, végül főszerkesztője és kiadótulajdonosa. 1906-ban is e szerepköre révén kapcsolódott össze Ignotusszal, aki nemzedéktársa volt s 1892-től a lap munkatársa. Márkus az újságíró közélet tekintélyes tagjának számított. Az udvari tanácsosi címet éppen 1906-ban kapta meg, s 1912-től hosszú időn keresztül a Magyarországi Újságírók Egyesülete elnöki tisztét is betöltötte. Irodalmi érdeklődés is jellemezte, szerkesztői és kiadói munkája mellett alkalmilag prózaíróként és fordítóként is megnyilvánult. (Testvére, Márkus Dezső karmester volt, később a Néppopera megteremtőjeként színházi vezető is.) Márkust minden arra predesztinálta, hogy Ignotus „keze” legyen. Szavának súlya volt. A három „kutató”, akik jelentésükkel megnyerték Ignotus számára páholytársaik bizalmát, szintén nem véletlenszerűen lettek az ügy véleményezői. Nemcsak régtől ismerték a „keresőt”, de valamennyien szakmabeliek, újságírók voltak, s egyaránt rendelkeztek szakmai és szabadkőművesi tekintéllyel. Hármuk közül Rothauser (írói nevén: Ruttkay) Miksa (1863–1913) Ignotushoz való kapcsolódása a legvilágosabb. (Róla ld. MÉL 2: 555., UMIL 3: 1751.) Ő ugyanis a magyarországi német nyelvű sajtó egyik elismert munkatársa volt. 1881-től a *Neues*

Pester Journal, 1890-től a *Pester Lloyd* szerkesztőségének tagja. A *Pester Lloyd* főszerkesztő-helyettese pedig Ignotus apja, Veigelsberg Leó volt. Rothauser, aki Ruttkay néven színpadi és prózai műveket is írt, és rendszeresen fordított, nyilvánvalóan respektálta nagy tekintélyű, a német nyelvű írás művészenek számító főnökét, s ebből a respektusból jutott a fiúnak is. Annál inkább is, mivel íróként tisztában lehetett *A Hét* szerepével, s *A Hét* vezető munkatársának irodalomközéleti súlyával. A másik két „kutató” Ignotusszal való kapcsolatának részleteiről nem tudunk, az ismeretség időtartama azonban mindenképpen figyelemre méltó. Érdekes, hogy mindketten nemcsak újságírók voltak, de közgazdasági írók is, komoly szaktudással és gazdasági kapcsolatrendszerrel. Soltész Adolf (1868–1937) több szerkesztőségben is megfordult (vö. *Zsidó Lexikon* 1929: 795., Schön 2000), de ennél fontosabb ismertető jegye, hogy iparegyesületi titkárként is dolgozott, s közgazdasági íróként egyebek közt Magyarország és Ausztria közgazdasági viszonyairól is fontos művet írt. S szabadkőművesi súlyát jelzi, hogy valamivel később, 1910 és 1914 között a Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy lapját, a *Kelet* című nevezetes szabadkőműves lapot ő szerkesztette. A harmadik „kutató”, Gelléri Mórt (1854–1915), minden egyező vagy rokon motívumon túl egészen különleges hely illeti meg e történetben. (Róla ld. MÉL 1: 582, interneten: Wikipédia.) Ő egy másik nemzedék tagja volt, egy Ignotushoz képest idősebb és tekintélyes nemzedék képviselője. S mindenekelőtt, a magyar szabadkőművesség egyik legtehtekintélyesebb, nyugodtan mondhatjuk, emblematikus alakja. 1879-ben lett szabadkőműves, 1887-ben részt vett a Demokratia páholy megalapításában, s ott számos tisztséget töltött be. Részt vett a szabadkőműves rituálé kidolgozásában, a szabadkőműves közvélemény nagy elismeréseként a Nagypáholy főtitkári címét is megkapta, 1909-től pedig örökös tiszteletbeli főmester lett. Szakírói neve is jól csengett. 1889 és 1909 közt ő szerkesztette a Nagypáholy két lapját is (*Kelet*, *Orient*), és saját páholya kiadványait, amelyek a *Demokratia páholy könyvtára* sorozatcímmel jelentek meg. Elismerő véleménye, támogatása tehát különös súllyal esett a latba.

Az a tény, hogy a „kezes” is, a „kutatók” is a szakmai közélet jeles és tekintélyes figurái voltak, arra enged következtetni, hogy 1906-ban Ignotus az újságírói közélet olyan szereplője volt, aki már nagy respektust vívott ki magának. Akit megérte „komolyan” venniük.

Külön problémaként merül föl a páholyba való belépés politikai értelmezhetősége. Ha lehántjuk a

kérdésről a szabadkőművességet körülvevő stigmatizáló légkört, amely hol gyengül, hol erősödik, de látenszen folyamatosan befolyásolja a megítélést, akkor sajátos helyzettel kell szembenézni. A Demokratia páholy az egyik legnagyobb taglétszámú magyar páholy volt, s a „radikálisabbak” között tartják számon. Ez a radikalitás azonban viszonylagos és felemás. Tagsága egy részére bizonyosan áll, hiszen, mint volt róla szó, 1908-ban e páholyból váltak ki azok, akik a valóban legradikálisabb páholyt, a Martinovicsot megalapították. Ez a tény azonban, paradox mód, egyben arra is bizonyíték, hogy a páholy tagjainak nagyobbik hányadát nem ez a radikalizmus jellemezte – Jászi Oszkáréknak éppen ezért kellett külön szervezetet létrehozniuk. A páholy, minden jel szerint, „csak” a liberalizmust vette komolyan. Azt az eszmekört, amely a korszak uralkodó ideológiája volt ugyan, de bomlása a mindennapokban már igen csak előrehaladt. Fontos momentum azonban, hogy az erodálódó liberalizmus, amelytől a távolódás a közéletben már megindult s jól érzékelhető tüneteket produkált, a páholyon belül csakugyan a „demokrácia” eszményével, a felvilágosodás nagy elveinek (szabadság, egyenlőség, testvériség) szem előtt tartásával kapcsolódott össze. Ezzel ambivalens pozíció rögzült. Élve maradt az eredeti eszme kritikai potenciálja, de a páholy egésze nem radikalizálódott, hanem a „rendszer” keretei között maradt. (A Martinovics páholyt megalapítók távozása alighanem éppen ezt a határhelyzetet jelzi. A tagság egy része már ekkor is közel állhatott a rendszerellenzék vállalásához.) Ebből a szempontból van jelentősége annak, hogy Ignotus fölvetelében a mérsékeltebb szárny képviselői kaptak és vállaltak szerepet.

Végül az a kérdés is fölmerül, hogy mi vonzotta Ignotust a szabadkőművesek közzé? A rituálék? A „titkosság” romantikája? Aligha. Személyisége ismeretében praktikusabb megfontolások látszanak reálisnak. Saját, május 7-i válaszaiból következtetve arra kell gondolnunk, hogy részben a páholy afirmatív erejére volt szüksége, a visszaigazolásra, részben pedig a network létéből fakadó hatékonyságra: saját törekvései szervezeti megtámogatására.

Annyi bizonyos, nagy vállalkozások előtt állt, s a terv, amely 1907 decemberében a *Nyugat* megalapításához vezetett, megkívánta a minél szélesebb körű kapcsolatrendszer támogatását. A *Nyugat*-alapító Ignotus természetes bázisát pedig egy szolidaritási közösségbe való tartozás nagymértékben megnövelte. Amit addig „magánemberként” tett, azt 1906 májusától – legalábbis potenciálisan – egy közösség tagjaként képviselhette.

IRODALOM

- Benedek Szabolcs 2008: Nyugatos szabadkőművesek – szabadkőműves nyugatosok. *Eső* (Szolnok), 3. sz. 56–62.
- Berényi Zsuzsanna Ágnes 2009: Szabadkőművesi páholyneveink változásai. *Névtani Értelető*, 31. sz. 165–170.
- Heverdle László 1983: A Martinovics-páholy antiklerikális sajtópolitikája. *Magyar Könyvszemle*, 2. sz. 138–153.
- Ignotus 1934: Kiss József és kerekasztala. In: *Kiss József és kerekasztala*. A költő prózai írásai és kortársainak visszaemlékezései. Bp., 125–131.
- Jászberényi József 2005: *A magyarországi szabadkőművesség története*. Bp., PrintX Budavár Kiadó, 168 p.
- Kosztolánczy Tibor 2002: Egy közjáték tanulságai: Ignotus és a Szerda. *Filológiai Közlemények*, 2. sz. 100–121.
- MÉL = Magyar Életrajzi Lexikon. Főszerk. Kenyeres Ágnes. Első kötet A–K. Bp. 1967., Második kötet L–Z. Bp. 1969.
- MTL = *A magyar társadalom lexikonja*. Bp. 1930.
- Pataky Lajosné (összeáll.) 1967: *A szabadkőműves szervezetek leltára*. Repertórium. Kieg. és digitalizálta Berényi Márta. Bp., Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Osztálya, kézirat. (Levéltári leltárak 39.)
- Schön István 2000: A magyar szabadkőművesség hivatalos folyóirata. *Magyar Könyvszemle*, 2. sz.
- UMIL = *Új Magyar Irodalmi Lexikon*. 1–3. köt. Főszerk. Péter László. Bp. 1994.
- Vigh Péter 2013: Szabadkőműves (és) hívó. Lovik Károly és az eszmetörténeti labirintus. *Kommentár*, 2. sz. 84–101.
- Vörös Károly 1978: Három vázlat Budapest társadalomtörténetéből a dualizmus korában. 1. A szabadkőművesség. (Interneten.)

